

Волошен В.В.,
Хавер Н.П.

ПОДІЇ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ НОВОМИКОЛАЇВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

До складу Новомиколаївської сільської ради на початку червня 1941 року входили: с. Зеленчук, с. Маяк, с. Першотравневе, с.Новомиколаївка (центр сільської ради) та створене на базі колишніх менонітських економій господарство «Соцземлеробство» (сьогодні с.Таврія Веселівського району).

Трудове, Східне, Південне на той час були трьома відділеннями сільгоспколони НКВС і мали окреме підпорядкування.

В Новомиколаївці проживало близько 2,5тисяч чоловік. На території села діяли чотири колгоспи: «Ударник», «Восход», «Червона зірка» та «Ленінська іскра». В кожному колгоспі був свій клуб та бібліотека. В селі діяли чотири початкові школи і «червона семирічка». В інших населених пунктах були лише початкові школи, а також клуби і бібліотеки.

Від початку війни за 3 місяці забрали на фронт всіх, хто підлягав мобілізації. Майже 700 чоловіків було мобілізовано з нашої сільради. Були й добровольці. Випускниця Новомиколаївської школи Зіна Веретельник пішла до воєнкома Мелітополя і рішуче заявила: «Пошліть мене на курси медсестер. Хочу захищати Батьківщину!».

Йшла косовиця, всі були в степу, окрім літніх людей і дітей. Тому коли військкомат прислав «полторку» в сільську раду за мобілізованими, вершники на конях мчали в степ з повідомленнями. Часто з поля молодих хлопців та чоловіків везли на бричці прямо до сільради, а потім машиною на залізничну станцію. З.Т.Шипиленко розповідала, що безпосередньо з поля колгоспу «Восход» машиною забрали близько 15 колгоспників, вони не встигли навіть попрощатись з рідними. Серед них був її вісімнадцятилітній брат Григорій, який пропав безвісти в боях під Москвою [11].

Усіх мобілізованих з Веселівського району та навколишніх сіл везли через Новомиколаївку вулицями Веселянською (тепер вул.Чапаєва) і Рахманівською (тепер вул. Комарова). Іноді зупинялись

напоїти коней, попити, або залити води в радіатор машини. Люди виходили на вулицю, «проводили на війну» чужих синів, чоловіків, добрим словом, пісню та сльозами. За селом росла купка дерев гледичії, односельці назвали їх «вдовині дерева». Саме туди, за село, бігли діти, йшли дівчата, жінки, проводжаючи чоловіків на фронт. А після Перемоги біля цих дерев завжди збиралась дітвора - вони першими зустрічали фронтовиків, бігли попереду повідомити дорослих. У вільну годину сюди приходили вдови, співали журливих пісень, продовжували чекати, сподівалися на повернення своїх чоловіків [11].

Після косовиці почали рити окопи та протиганковий рів. Щоб не пройшли ворожі танки, рів розміром 7x4 метра копали від Молочного лиману і аж до Дніпра. Більше 6000 чоловік населення міста і району було мобілізовано на будівництво оборонних споруд. Кожна сільська рада повинна була копати свою ділянку. Зранку колгоспники на бричках їхали за с.Маяк, до Чехограду (тепер с. Новгородківка), Дармштадту (тепер с.Ромашки) копати рів. Працювали тут підлітки, дівчата, жінки та чоловіки старшого віку, яких не брали до війська. Копали вручну лопатами, довбали глину кирками. Спочатку ґрунт вивозили бричками, а потім виносили відрами, носилками, вивозили саморобними тачками. Носили землю навіть мішками. Декілька стареньких жінок готували у великих казанах обід, а діти 7-10 років збирали сухі гілля, траву. Фашистські літаки неодноразово скидали бомби на знесилених важкою працею людей. В степу сховатися ніде, тому були і вбиті, і покалічені [1, с. 11].

Колгоспи вивозили сортове зерно, фураж, комбайни. Комбайнери М. С. Житник, С. Г. Науменко і Д. Патлаха мали «бронь», тож вони за наказом разом з своїми комбайнами виїхали залізницею на схід. Трактори «Фордзони» колгоспи передали військовим. Шість вітряків наприкінці вересня були спалені. Частина документів сільської ради і партійної організації знищувалася, а важливі папери, наявні гроші в касах колгоспів вивозили в Мелітополь для евакуації. Голова сільради та голови колгоспів з сім'ями евакуюювались на возах та «полторці». Вони відповідали за евакуацію тваринницьких ферм і супроводжували стада тварин. Підлітки та дівчата гнали череди корів, телят, отари овець. За спогадами О. В. Манжелій, якій тоді було 16 років, гнали скотину від сходу до заходу сонця. Зупинялись на невеликий перепочинок біля ставків та річок, щоб попити води та обмитись. Ноги були вкрай

розбиті, бо йшли босоніж. Так гнали череди аж за річку Дон, а там уже передали якимсь уповноваженим [11].

Не всі могли евакуюватись з малими дітьми, старими і хворими. Більшість людей сподівались на Червону Армію. Та коли 18 - 20 вересня фашисти захопили Веселівський район, люди втратили останню надію. Навчені гірким досвідом попередніх десятиліть (світова війна, зміни влади в 1918-1920рр., розкуркулення), селяни почали ховати продукти. Кожна сім'я ховала в кількох ямах пшеницю, просо, горох, квасолю, сушені фрукти, солоне м'ясо та сало. Закопували документи, фотографії, цінні речі.

4 жовтня ворожі війська зайняли п. Соцземлеробство та с. Першотравневе.

5 жовтня 1941 року фашисти окупували села Зеленчук і Маяк та сільгоспколонию. Цього ж дня на західній околиці Новомиколаївки з'явилися німецькі розвідники на велосипедах, вони були переодягнені у радянську форму та питали російською мовою: «Где военные?». За розвідниками в село заїхали мотоциклісти, машини з солдатами. Вони зразу ж почали вимагати молоко, яйця, ловили курей, поросят. Примушували рубати дрова, носити воду для готування їжі [7, с.79-80].

Захопивши Мелітополь і Мелітопольський район, окупанти одразу встановили свій порядок. Почались арешти комуністів, комсомольців, членів профспілок, людей без документів, поранених військових, які відстали від своїх частин і т. п.

В роки окупації на території нашого села був концтабір, огорожений колючою проволокою. Тут утримувалися періодично 30 – 150 чоловік: військовополонені, біженці без документів, наші односельці. Всі вони потерпали від недоїдання, а поранені ще й страждали без медичного догляду. П.В. Глинська згадує про те, що коли табір охороняли румуни, то жінки посилали дітей, які кидали через огорожу варену картоплю. Іншого в них нічого не було. Румуни дітей не відганяли, але коли табір охороняли німці, вони боялися навіть підходити. Фашисти знущалися з в'язнів під час допитів. Тих, кого відправляли до Мелітополя, вже більше ніхто не бачив. Полонених примушували працювати, адже це була дармова робоча сила.

Окупаційна влада, спираючись на поліцію з добровольців, примусила людей відновити господарство, щоб забезпечити продовольством і військо, і Фатерланд. Господарчі команди поставляли

в села посівний матеріал, поросят та ін. Все доросле населення і навіть підлітки працювали під наглядом: засівали поля, вирощували овочі, доглядали свиней. За невихід чи спізнення на роботу карали, кидали в концтабір, розстрілювали. Влітку 1942 року на баштані встановили стовп з перекладиною та зашморгом: щоб ніхто не надумав красти кавуни чи дині. Та попереду чекало ще страшніше: вивезення молоді в рабство. Рейхкомісар України Кох надіслав розпорядження в округ Мелітополь, в якому наказував всіх «старше 15 років, незалежно від статі, закритим способом відправити на роботи до Німеччини» [5, с. 145-146].

Матері ховали дітей як могли: в ямах, під сміттям, соломою... Жителька с. Маяк Л.К. Загной все життя була вдячна ветлікарю Д.С.Халимендику. Він врятував її та багатьох інших, дав якусь мазь від якої з'являлись виразки. Та всім сховатись неможливо. Першими схопили Галю Чорну, Олю Стогній, Марію Леваду, Галю Гавриленко із с. Зеленчук, з Новомиколаївки - Івана Согуля, Віру Пікар, Надію Бачук, Віру Саржан та багатьох інших. Загалом під час окупації з території сільської ради було вивезено майже 100 юнаків, дівчат та молодих жінок. Вони працювали на заводах і фабриках в Кельні, Мюнхені, Дрездені, Нюрберзі та інших містах, містечках, на фермах у бауерів. Довелося їм тяжко працювати, а годували дуже погано. В середньому давали 1-2 кг хліба на 5 днів. Сам хліб був дуже поганий: з тирсою, гнилою картоплею. З в'язнів знущалися, тих, хто спробував тікати катували до смерті. Л.В. Глеба згадувала, як одну польку зацькували вівчарками у всіх на очах. Проте не всі погано відносилися до бранців. Колишні оstarбайтери згадують, що деякі німці, особливо жінки, підіодували їх [11].

К. В. Каштанова, жителька Новомиколаївки, розповідала про свої поневіряння: «Отак і забирали: зайшли в двір, наставили автомати на рідних, мене під руки, автомат в спину і вивели на вулицю. Посадили на підводу, разом з іншими, та й повезли в Мелітополь. На станції заштовхали в товарний вагон і повезли як скотину на захід. Везли дуже довго, їжі майже не давали. Померлих від задухи, чи в кого серце не витримало – викидали не зразу, а тільки коли ставали десь біля лісу, чи поля. Проїхали Україну, Польщу, привезли аж у Кельн. Через декілька днів ми втекли – сім дівчат. І пішли на схід ховаючись. На другий день один німець нам підказав куди краще йти, щоб не арештували.

Ми йшли лісами, їли лісові ягоди, пили воду з річки. Коли проходили мимо полів, їли колоски, моркву, буряк. Та старались не залишати ніяких слідів. Дуже зморювались, бо були слабі. Нам повезло, самі не знаємо чому. Коли нас спіймали, то не вбили, а відправили в табір невеликого міста. Там ми працювали на фабриці. Годували бруквою, шпинатом. Я б їх сьогодні і за гроші не їла б, так вони мені спротивились. Жили в бараках, нари в три поверхи. Табір огорожений колючим дротом, висотою 4-5м.

Та нас жаліли деякі німкені, вони приносили в цех якісь харчі і таємно нам давали. Підгодовували. Каштанов Борис, мій чоловік, теж працював на фабриці, тут ми познайомилися. У квітні у нас народилась дівчинка. А вже як бої приближались, нас погнали, ми ще не знали куди. Звільнили нас американці, за 2-3 кілометра від концтабору, де спалювали людей. Ми вже бачили страшні печі і дим. Отак повезло, не встигли спалить. Рішили йти пішки додому. В дорозі з дитиною важко, несли по черзі. Підійшли до одного двору попросити води, вийшла німкеня. Так вона нас не пустила в дорогу, жили у неї декілька тижнів. Вона порала дитину: купала, лікувала, підгодовувала. Коли ми набрались сил, і окріпли, зібрала нас в дорогу: продукти, гарні костюми нам подарувала. А дитині дала пелюшки, дитячий одяг, пустушки, сосочки, бутілочки – у нас тоді ще такого не було. Навіть дала нову дитячу коляску.

Отак за наші муки на чужині Бог послав нам допомогу. І доля наша вижила. Як у нас є хороші люди, так і в німців» [11].

В роки окупації в Новомиколаївці діяло комуністичне підпілля. До війни тут працював ветлікарем Д.С. Халеменик. Він мав в селі авторитет – був гарним спеціалістом і порядною людиною. Тому його залишили для підпільної роботи. Він був лідером підпілля, знав німецьку мову, ввійшов в довіру та став старостою. В жовтні – грудні 1941 року підпільники налагоджували зв'язки. Мобільні партизанські групи з 3-5 чоловік переховувались на покинутих хуторах на захід від п.Соцземлеробства. Їм потрібні були і одяг, і продукти. Взимку 1942 року з німецького складу в Новомиколаївці вночі було вивезено частину награбованого майна: кожухи, валянки, продовольство. Юнаки Микола Лобода і Михайло Мясников, якими керував І. Ю. Охріменко, виконали бездоганно вказівки керівництва. Операцію було добре сплановано і проведено, німці не знайшли ні майна, ні винних. Вони запідозрили

Д.С.Халимендика, та йому якось вдалося повернути довіру фашистів. Але наприкінці літа 1943 року вони знову арештували його, М.М.Хавера і радистку Галину Коваль. Їх тримали в тюрмі в Мелітополі, катували. М.П. Гоман, яку запроторили в тюрму за невихід на роботу, бачила як їх везли на розстріл. Більше нікого не арештовували, бо вони не видали [11].

Кандидат історичних наук, заступник директора Запорізького обласного центру охорони культурної спадщини Ю.І. Щур досліджував діяльність ОУН в Запорізькій області, зокрема в нашому районі. В Новомиколаївці був створений підрайонний провід на чолі з І.Молодієм – «Сошенком». До складу цього підрайонного проводу входили два сільських осередки: у с. Константинівка (на чолі з агрономом О.Шевченком) та у с. Новомиколаївка (на чолі з І. Ротанчуком). Начальник поліції Новомиколаївки Іван Молодій, медсестра Надія Артюхова, Іван Ротанчук та інші розповсюджували листівки, сприяли молоді уникати вивозу в Німеччину, вели культурно-просвітню роботу. Фашисти викрили І. Молодія, та його хтось попередив, можливо навіть Д.С. Халимендик. Йому довелось переховуватись. В 2011 році Ю.І. Щур відвідав Новомиколаївку, зустрівся з дочкою І.А. Ротанчука Н.І. Богдановою та з вихованцями гуртка «Юні краєзнавці» [15].

Чим ближче зі сходу наближався фронт, тим дужче лютували окупанти: розстрілювали тих, хто ховався від рабства, спроваджували в концтабори, кидали в тюрму за найменше порушення. Замучили до смерті та вкинули в колодязь сім чоловік: наших односельців Семена Лук'яненка, Павла Палія, жителів Мелітополя П.П. Суханова і М.І.Гаркушу та інших. В с.Зеленчук розстріляли подружжя Аболтусових з Новоपилипівки, які прийшли до своїх родичів. Всього на території Новомиколаївської сільської ради розстріляно 58 цивільних та військовополонених. Імена 25 чоловік невідомі [8, с.1].

В цей трагічний період справжній подвиг здійснили піонери Ваня Тарасенко та Саша Москаленко із с. Маяк. Під час нічного бою в небі над Мелітополем був збитий радянський літак. Та льотчиком вдалося врятуватись, вони якось добралися до протитанкового рову і там затаїлись. Малі хлопчачки випадково виявили їх і майже два місяці таємно носили їм воду, молоко, коржі, яблука, відривали шматочок їжі від себе. Навіть своїм рідним нічого не говорили, розуміли, що

ризикують життям. Через місяць після визволення хлопців нагородили медалями «За відвагу» [11].

Більше двох місяців йшла битва за Мелітополь. Територія сільської ради розташована на захід від міста і залізничної станції Мелітополь. Тому селяни потерпали від тиску фашистів, які примушували дорослих і дітей копати окопи, траншеї, ангари для літаків, працювати в госпіталі і т. п. Та всі з трепетом в душі чекали визволення, хоча не знали чи залишаться живими.

Спочатку через Новомиколаївку жандарми гнали людей із Мелітополя та навколишніх сіл. Потім почали виганяти і наших односельців. Йшли пішки, дітей везли на саморобних возиках, у кого вціліли корови – запрягали корів.

Ця евакуація – шлях у невідомість, всі плакали, боялись розстрілу, боялись, що потоплять у Дніпрі... Сім'ями чи вулицями люди трималися один біля одного. Жандарми наставляли автомати, підганяли. Та ще дужче лютували козаки РОА (Русская Освободительная Армия): завжди на підпитку, били всіх підряд нагайками, лаялись нецензурно, забирали продукти, не зважаючи на дітей [1, с.41; 5, с. 145-146, 155-159].

Велике угруповання німецьких військ, які залишили Мелітополь, було зосереджене в Новомиколаївці. На нараді в командуючого фронтом Ф.І. Толбухіна вирішили нанести удар 19 танкового корпусу південніше Мелітополя на Чехоград, а потім розвернути корпус і нанести удар в напрямку Новомиколаївки та Матвіївки по тилах Мелітопольської групи противника; далі – в напрямку Веселого з метою відрізати шляхи відступу противника на Каховку та Нікополь [12, с. 94-96].

Представник СВГК Маршал А.М. Василевський пояснив: «Наступлением на Новониколаевку смотать, свернуть оборону противника... Взаимодействие танкистов и 51 армии... будут сковывать главные силы врага, помогут танковому корпусу по мере его продвижения на север» [4, с 6-8].

25 жовтня 19 танковий корпус звільнив Чехоград і наніс удар в напрямку Новомиколаївки. 79 танкова бригада М.Л. Єрмачіка вступила в важкий бій з 40 танками противника, які маскувались в садках, за будинками. Для оволодіння Новомиколаївкою, як важливим стратегічним пунктом, на допомогу 79 танковій бригаді, ослабленій в

попередніх боях, були введені 101 і частково 102 танкові бригади. Глибокий вихід танкового корпусу в тил противника і активні наступальні дії 346 стрілецької Дебальцівської дивізії, яка з фронту, з с. Удачного вступила в бій з фашистами на південній околиці села. Фашисти під тиском вимушені були відступити і наші війська під вечір закріпились в південній частині села. [14, с. 11-13; 12, с. 94-96].

26 жовтня піхотинці і танкісти нанесли різкий удар і звільнили одразу майже всю Новомиколаївку. Та в північно-західній частині села засів піхотний батальйон фашистів, який прикривав відхід ворога. Тут відбувся важкий бій, було дуже багато поранених і вбитих піхотинців і танкістів. А Радянське Інформбюро ще 25 жовтня повідомило про визволення Новомиколаївки. 26 жовтня також було звільнено с. Маяк, с. Зеленчук, сільгоспколонію (тепер - с. Трудове), с. Першотравневе та п. Соцземлеробство [6, с. 81-82; 10, с. 163-164].

Евакуйовані дійшли до с. Н. Сірогози, с. Петрівки, с. Іванівки, с.Максима Горького. Коли конвоїри дізналися про поразку під Мелітополем вони вночі зникли. А на ранок люди побачили перших радянських солдатів – це були розвідники. М. І. Качур розповідала: «Ми плакали і сміялись, співали, танцювали, обіймали солдатів, цілували. Пригощали їх молоком, бо іншої їжі не було». Назад, додому, летіли як на крилах. Молодших послали вперед, ремонтувати зруйноване житло, затопити печі, обігріти домівки.

26 – 28 жовтня 1943 року жителі села та військові провели урочисте поховання загиблих воїнів в цпстьох місцях: в саду і біля клубу колгоспу «Іскра», в центрі села, біля саду колгоспу «Восход» та клубу колгоспу «Ударник». На схід від села біля лісопосадки були поховані льотчики. На могилах були встановлені дерев'яні пірамідальніobelіски, які вінчали металеві зірки. Пізніше колгоспники обкладали поховання цеглою, яку білили вапном, висаджували барвінок, півники (ірис), тюльпани, бузок. Наприкінці 50-х – на початку 60-х років проводили перепоховання. Із цих могил останки воїнів переносили до братської могили в центрі села [11].

Після звільнення нашого села протягом листопада 1943 року було мобілізовано всіх тих, хто не призивався в 1941 році через вади зору, слуху, хвороби серця і т. п., а також тих юнаків, яким за роки окупації виповнилося 18 років. Худі, виснажені окупаційним режимом, невідготовлені до бойових дій, вони були кинуті на передову та

загинули у перші ж місяці. П.І. Гура, О.В. Гура, І.Р. Лісненко, Я.М. Негруля, Д.К. Неділько, Л.А. Черняк, Д.К. Тиць, П.А. Качур, С.Т. Качка загинули в листопаді – січні 1943-44рр. на Перекопі. Цей список можна продовжувати. Покараних за полон, за проживання на окупованій території і «сидіння вдома» відправляли в штрафбати, а звідти мало хто вернувся.

Ще довгих півтора роки йшла війна, важко доводилось селянам. Не вистачало чоловічих рук в господарствах сільської ради. Чоловіки похилого віку та інваліди, які повертались з фронту, не могли без допомоги жінок, дівчат і піддітків вчасно посіяти чи зібрати врожай. Діти війни розповідають, як важко доводилось працювати, особливо навесні 1944 року, коли чоловіки воювали на фронтах, а техніки не було. Жінки з дітьми запрягали корів, які вціліли після окупації, орали поля і вручну сіяли. Вставали вдосвіта і працювали до заходу сонця. Навіть корови не витримували, падали. Тоді сільські діти з вже 10-13 років працювали на посівній, погоничами під час збору врожаю, посильними (бігали, повідомляючи розпорядження керівників, бо телефонів не було), пололи колгоспні поля, працювали в дитсадках, їдальнях. Хлопчаки працювали в бригадах водовозами. Рано вранці треба було запрягти коней у брйчку з дерев'яною бочкою, набрати з колодязя 40-50 відер води та везти людям на поле, в колгоспну їдальню. І так два рази на день. Багато часу навесні та восени, навіть діти молодших класів, працювали в колгоспі з вчителями під час шкільних занять [11].

Наші земляки воювали на різних фронтах Великої Вітчизняної війни. Загинули і пропали безвісти майже 400 воїнів. Важкі випробування пройшли П.Т. Скидан, І.І. Остапенко, А.І. Афендіков, І.С. Яковенко, які вижили в концтаборах для військовополонених. Тільки зараз, завдяки відкриттю сайту «Меморіал» Архіву МО РФ в Подольську, стало відомо про долі тих, хто загинув у концтаборах. Багато фронтників мали нагороди за сміливі, героїчні вчинки. В.К.Загной був нагороджений Золотою Зіркою Героя Радянського Союзу, М.Т. Глазков став Народним Героєм Югославії.

Володя Загной народився 25 вересня 1927 року. Жив з батьками, братом і сестрою в Маяку. До початкової школи Володя ходив за 2 км в с. Зеленчук. Вчився завжди на «відмінно», переходив з класу в клас з похвальними грамотами. В 5-6 класи ходив за 9 км в

с. Новомиколаївку. З приходом фашистів дитинство Володі скінчилося. Юний піонер, патріот Володя Загной не міг примиритися з хазайнуванням ворогів на рідній землі.

Після звільнення Маяка від фашистів Володя Загной прийшов до Мелітопольського военкомату і додавши собі вік, попросив направити його на фронт. Він так палко говорив про своє бажання помститися фашистам, що йому не відмовили. Через півроку зв'язківець В.Загной за бої на Віслі одержав свою першу нагороду – медаль «За Отвагу». На початку січня 1945 року В. Загной був вже другим номером обслуги станкового кулемета. При форсуванні Одера знову відзначився і був нагороджений орденом Слави III ступеня [11].

Наймолодший серед бійців, загальний улюбленець, веселун, талановитий розвідник, влучний стрілець, люблячий син і брат, справжній патріот своєї Батьківщини загинув в 17,5 років. 25 січня 1945 року В.К. Загной був тяжко поранений і через день помер у військовому госпіталі. Помер, не знаючи, що він представлений до звання Героя Радянського Союзу. Постановою Президії Верховної Ради СРСР від 10 квітня 1945 року він посмертно був нагороджений Золотою Зіркою Героя Радянського Союзу та ще одним орденом Слави III ступеня.

З листа Януша Пшимановського, відомого польського кінорежисера, автора фільму «Чотири танкісти і собака», рідним стало відомо, що Володя Загной похований в містечку Кендзежин - Козле Опольського воеводства. В с. Рубанівка, де народився Володя, ще в 60-і роки було встановлено бронзовий бюст Герою, а в с. Маяк названо вулицю його іменем. В Новомиколаївському шкільному музеї в розділі «Наш край в роки Великої Вітчизняної війни» є експозиція «Володя Загной – Герой Радянського Союзу» [13, с. 6].

Микола Трохимович Глазков до війни жив в с. Першотравневе. Тут він закінчив 4 класи початкової школи, а далі продовжував навчання в середній школі с. Новомиколаївки. Будучи підлітком, мріяв стати льотчиком, тож у неділю пішки ходив за 16 км до авіашколи в Мелітополі.

На початку війни юнак не роздумував, він рвався захищати рідне небо. Микола Трохимович мав звання старшого лейтенанта, був командиром ланки 168 гвардійського Червонопрапорного полку. Під час війни був льотчиком-винищувачем і літав на знаменитих тоді Ла-7 та Міг-15. За мужність, сміливість в боях нагороджений 16-ма

грамотами, медаллю «За отвагу», орденами Червоної Зірки та Червоного Прапора та іншими нагородами [11].

В 1944 році, коли югославських партизан оточили в горах німецькі війська, керівництво Національної Визвольної Армії Югославії звернулося до радянського командування за допомогою - врятувати партизанський штаб. Зробити це можна було лише за допомогою авіації. Микола Глазков зумів майстерно посадити в горах свій літак. Він вивіз поранених, важливі документи і керівництво НВАЮ, серед яких був керівник партизанського руху Югославії Йосиф Броз Тіто. [9, с. 6].

За цей подвиг Миколі Трохимовичу було присвоєно звання Народного Героя Югославії. Цієї найвищої нагороди були удостоєні лише 13 радянських воїнів, серед них – Маршал Радянського Союзу Р.Я. Малиновський і наш земляк М.Т. Глазков [3, с. 235-236, 350].

На будівлі Новомиколаївської сільської ради встановлено меморіальну дошку на честь відважного льотчика [2, с. 2]

Чотири десятиліття на пам'ятній дошці братської могили в центрі Новомиколаївки було викарбувано імена лише 45 загиблих бійців. В роки перебудови, після розсекречення архівів МО СРСР в м.Подольську, стали відомі імена 114 загиблих визволителів. На початку 90-х років багатьох їхніх рідних було знайдено пошуковими групами, якими керували Т.П. Горб в Новомиколаївській школі-інтернаті та Н.П. Хавер в Новомиколаївській середній школі. В цій братській могилі похований капітан-танкіст Федір Семенович Бородастов. Він родом з Мордовії, закінчив в 1942 році інститут імені Плеханова в Москві. Міг залишитись в тилу, але пішов добровільно на фронт. Ф.С. Бородастов згорів в танку, визволяючи наше село. Його посмертно нагороджено орденом Червоної Зірки. Відомо про Любавіна Миколу Матвійовича, молодого робітника із Воронежа, мобілізованого на початку війни; танкіста Миколу Дмитровича Метерашвілі з Грузії, 18-літнього Віктора Михайловича Андрєєва з Астрахані та багатьох інших. Підмосков'я, Поволжя, Урал, Грузія, Вірмсія, Азербайджан, Середня Азія, Сибір – з різних куточків Радянського Союзу надходила відповідь пошуковцям. І звідки б не приходив лист, рідні не знали, де загинув їхній син, брат, батько. «Пропав без весті», або в кращому випадку в похоронці зазначалося: «Погиб освобождая Украину». Встановлення точної кількості та імен загиблих при визволенні сіл Новомиколаївської сільської ради продовжується.

Земляки, які пережили окупацію, розповідають про гуманні вчинки солдатів Вермахту. М.І. Ковальова згадувала як втекла, коли їх везли вулицями Мелітополя на вокзал. Вночі прийшла додому і ховалася на горищі. Старий німець її не видав, а порадив злізти з горища і прикинутись хворою. Худі, виснажені важкою працею дорослі, напівголодні роздягнені діти викликали співчуття у німецьких солдатів. К.І. Скидан розповідала про кухаря Бруно з Ерфурта, який ризикуючи життям восени 1943 року підгодував їхню сім'ю з п'яти чоловік. А деякі робили це непомітно: вночі підкладали консерви, шоколад, галети, мило, нитки та ін. Давали дойчмарки, щоб люди купили якусь одяжину дітям. Л.К. Лісенко вважає, що декілька сімей залишились живими завдяки німецькому офіцеру-танкісту, який попередив їх про артобстріл біля с. Максима Горького. П.Ф. Хавера, якого арештували в жовтні 1943 року і тримали в тюрмі в Мелітополі, відпустив німець-конвоїр під час нальоту наших літаків. Він ховався до ночі в руїнах, вночі пробрався додому. Вранці всіх евакуюювали, отак і вижив. Німці попереджували багатьох людей про евакуацію, це дало їм можливість хоч якось підготуватись: змайструвати возики, підігнати збрую до корів, зібрати одяг, харчі, посуд в дорогу і т.п. [11].

XX століття залишається у спогадах як одне з самих величних і водночас трагічних століть минулої епохи. Загальновідомо, що війни починають політики, а розплачуються народи. У нас немає жодної сім'ї, яка б не постраждала в роки Великої Вітчизняної війни. Тому люди старшого покоління так віддано бережуть пам'ять про своїх рідних, які загинули в горнилі війни, про воїнів-визволителів і День Перемоги для них – справжнє свято.

Література

1. Алексеев А.Н. Мелитополь военных лет. Мелитополь, 2007г., с.11, 41, 43.
2. Василенко А. Аби пам'ятали Героя, газета «Новий день» 16.05.2012р., с.2.
3. Великая Отечественная война 1941-1945. События Люди Документы. Москва, Издательство политической литературы 1990г., с. 235-236, 350.
4. Докторович Л. Е. (командир батареи, дивизиона, зам. Председателя совета ветеранов 346 СДКД, руководитель делегации, полковник) В

боях на Мелитопольской земле. (Доклад к 45- летию Победы). 1990г., с. 6-8. Машинопис. Архів шкільного музею.

5. Історія застерігає. Збірник трофейних документів про злочини німецько-фашистських загарбників на території України в роки Великої Вітчизняної війни. Київ, Видавництво політичної літератури України, 1986р., с. 145-146, 155-158.

6. Мохов Н.В., Петрова Л.А. Освобождение Мелитополя. Мелитополь, 2003г., с. 81-82.

7. Мохов Н.В. Административно-территориальное деление Мелитопольского района. Справочник. Мелитополь, 2007г., с.79-80.

8. Науменко Я.Н. Настанет день расплаты, газета «Радянський степ», 23 листопада 1943р., с. 1.

9. Палий В.И. Национальный Герой Югославии, газета «Новий день», 13.05.2010р., с. 6.

10. Саркисян С.М. Боевой путь 51 армии. Мелитопольская операция, Москва, Воениздат, 1983г., с. 163-164.

11. Спогади очевидців, жителів с. Новомиколаївки, с. Маяк, с. Зеленчук. с. Першотравневого. Матеріали Новомиколаївського історико-краєзнавчого музею.

12. Станкевский Д.И. Верность памяти. Киев: Политиздат Украины, 1986 г., стр. 94-96.

13. Хавер Н. П. Своим подвигом шагнул в вечность, газета «Новий день», 10.05.2010р., с. 6.

14. Шаров И.Е. (профессор, генерал армии) Рейд 19-го танкового корпуса от Мелитополя до Перекопа. Воспоминания. Москва, 1990г., с. 11-13. Машинопис, копія. Архів шкільного музею.

15. Щур Ю. Організаційна структура націоналістичного підпілля (ОУН) на території Запорізької області під час німецької окупації (1941-1943 рр.) / Ю.Щур // Музейний вісник. – 2005. – Вип.5. – С.133-139.